

Svobodová, Iva

Přídavná jména - adjektiva

In: Svobodová, Iva. *Morfologie současného portugalského jazyka. I, Slovní druhy neslovesné*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 92-110

ISBN 978-80-210-7007-3; ISBN 978-80-210-7010-3 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130719>

Access Date: 01. 11. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

6. PŘÍDAVNÁ JMÉNA-ADJEKTIVA

6. 1. Obecná charakteristika

Adjektiva patří k základním slovním druhům. Jejich funkcí je pojmenovávat staticky pojaté příznaky substancí, syntakticky rozvíjet a sémanticky určovat/determinovat (tj. pojmově upřesňovat) substantivum a zpravidla obsahuje exponenty shody v rodě a čísle se substantivem.²⁴²

Evropské jazyky se mohou podle postavení adjektiv dělit do tří skupin. V první skupině, kterou tvoří jazyky germánské (němčina, angličtina, švédština, norština, dánština, holandština) se kladou přídavná jména před podstatná jména. Druhá skupina je zastoupena jazyky slovanskými (čeština, srbština, chorvatština, ruština, bulharština, polština a ukrajinština), kde také stojí adjektivum před podstatným jménem, ale může stát i za ním z důvodů stylistických či syntaktických.²⁴³ V některých slovanských jazycích se dokonce liší krátké formy od dlouhých, které jsou jasně odlišené i funkcí: „Krátké tvary ve funkci predikátu označují momentální aktuální platnost, zatímco dlouhé tvary fungující v atributu i v predikátu (jsou tedy základní), označují pro adjektiva typickou vlastnost trvalou. Podobný syntaktický rozdíl v distribuci adjektiv lze najít i u slovinské distinkce mezi adjektivy, respektive jejich tvary určitými (v roli subjektu) a neurčitými (ve funkci predikátu).“²⁴⁴ Poslední skupinou jsou pak jazyky románské (portugalština, francouzština, španělština, italština, rumunština, katalánština a galicijština). V nich se klade substantivum obvykle za podstatné jméno, ale může se klást i před něj, přičemž se obvykle mění pragmatický, někdy i jeho nociónální význam²⁴⁵.

V jiných jazycích (jako například v čínštině či korejštině) syntakticky splývají adjektiva vyskytující se v predikátu se slovesy²⁴⁶.

V řadě jazyků však slovní druh adjektiva nemusí téměř existovat, a takové jazyky (thajština, austronéské jazyky) pak typické „adjektivní“ pojmy vyjadřují v rámci kategorie slovesa. Pokud se vyskytne aspoň malá skupinka adjektiv, je přednostně vyhrazena pro pojmy typu dimenze, barvy, stáří a hodnocení. Většina adjektivních pojmů se pak vyjadřuje v rámci kategorie substantiva nebo verba, například v arabštině, kečua,

242 B. Zavadil, P. Čermák (2010:173).

243 J. Hricsina (2013:203).

244 F. Čermák (1994:153).

245 J. Hricsina (2013:203).

246 F. Čermák (1994:153).

bantuských jazycích apod. Řidčeji v takových jazycích, jako je ukrajinština a čeština, existují i adjektiva posesivní, označující vztah k individuální osobě. Relační adjektiva označují více méně prostý vztah k základovému substantivu (jsou to **desubstantiva**) a v řadě jazyků chybějí: strojný, stříbrný, solný, bratrův).²⁴⁷

Jak již bylo řečeno, adjektiva jsou názvy především vlastností substancí, popřípadě i vztahů a ve větě vyjadřují především atribut substantiva. Vlastnosti, které může adjektivum vyjádřit, mohou být statické a dynamické.

„Statickými příznaky se rozumí vlastnosti (kvality a vztahy), jimiž se substance projevují jakožto prvky skutečnosti. Příznaky jsou jejich nedílnou součástí – oddělit je můžeme pouze abstraktní činností v myšlení. Při jazykové stylizaci reality nejsou statické příznaky (na rozdíl od příznaků dynamických) zařazovány časově a modálně. I když v rámci pojmenovací činnosti mohou některou z těchto kategorií postihovat (*dnešní, včerejší, týdenní, roční* pojmenovávají časové vztahy²⁴⁸; *možný, nutný, žádoucí*²⁴⁹ atd. pojmenovávají vztahy modální), není jejich morfologické vyjádření závaznou součástí adjektiva. Příslušné kategorie jsou tu jen pojmenovány lexikálně, nikoli postiženy gramaticky“.²⁵⁰

Adjektivum je syntakticky závislé na substantivu. Vytváří s ním syntaktickou dvojici, v níž je „řídícím členem substantivum a členem závislým přívlastkové adjektivum“²⁵¹: *uma menina portuguesa* „portugalské děvče“.

Funkci adjektiva může plnit také jiný slovní druh. B. Zavadil hovoří tak o **kvaziadjektivech** a můžeme je najít v takových konstrukcích jako: *um livro assim, algum livro, esta menina*, apod.²⁵²

Na rozdíl od substantiv nemá adjektivum vlastní význam rodu a čísla²⁵³. Disponuje ale „formálními prostředky, tedy výrazovými exponenty, jimiž kongruenčně odráží rod a číslo řídícího substantiva. Adjektiva, která mají oba rody, jsou **adjektiva dvojvýchodná** (*adjetivos dicatalécticos*, nebo *adjetivos bigenéricos*). Adjektiva, která nemají exponenty pro vyjádření obou rodů, se nazývají **adjektiva jednovýchodná** (*adjetivos unigenéricos* nebo *monocatelécticos*). Jak jednovýchodná, tak dvojvýchodná adjektiva vyjadřují kongruenci v čísle.“²⁵⁴

247 Tamtéž.

248 Odvozeno od časových adverbí: *dnes, včera* a substantiv: *rok, týden*.

249 Odvozeno od modálních sloves a perifrastických konstrukcí: *moci, chtít, žádat*, apod.

250 Tamtéž.

251 B. Zavadil, P. Čermák (2010:173).

252 Tamtéž.

253 J. Hricsina (2013:204).

254 B. Zavadil, P. Čermák (2010:173-174).

Existují také adjektiva amorfní, která prostředky pro vyjádření v čísle nemají. Jsou to například helénismy: *isósceles* „rovnoramenný“, *tiroides* „štítný“.²⁵⁵

6.2. Morfematická struktura portugalských adjektiv

Portugalská adjektiva vykazují několik různých typů morfematických struktur, které jsou více či méně shodné s morfematickým systémem španělských adjektiv.²⁵⁶

Tetramorfní (čtyřčlennou) strukturu mají adjektiva dvojevýchodná, která mají dva tvary pro ženský rod (singulár a plurál) a dva tvary pro rod mužský (rovněž singulár a plurál). K těmto adjektivům patří adjektiva zakončená v mužském rodě na **-o, -e, -u, -ão** a **na souhlásku**: *bom, boa, bons, boas*// *trabalhador, trabalhadora, trabalhadores, trabalhadoras*// *grandote, grandota, grandotes, grandotas*// *cru, crua, crus, cruas*// *nu, nua, nus, nuas*// *européu, europeia, europeus, europeias*// *atalão, atalã, atalães, atalãs*.

Dimorfní adjektiva (dvoučlenná) jsou adjektiva jednovýchodná. Patří k nim následující adjektiva:

- adjektiva zakončená na **-a**: *hipócrita* „hipokratický“, *homicida* „vražděný“, *indígena* „domorodý“, *Indiánský*, *asteca* „aztécký“, *celta* „keltský“, *israelita* „izraelský“, *maia* „mayský“, *persa* „perský“, *agícola* „zemědělský“, *silvícola* „lesní“, *vinícola* „vinařský“;
- adjektiva zakončená na **-e**: *árabe* „arabský“, *breve* „krátký“, *cafre* „kafrový“ (zastaralý název pro jihoafrické bantuské černochoy – *Zambie*), *doce* „sladký“, *humilde* „pokorný, skromný“, *terrestre* „zemní, zemský“, *torpe* „hanebný, hnusný, nestydatý, nečestný“, *triste* „smutný“;
- adjektiva zakončená na **-ense, -ante, -inte, -ente**: *cearense* (Cearský – pocházející z braz. státu *Ceará*), *constante* „konstantní“, *crescente* „rostoucí“, *pedinte* „prosebný“;
- adjektiva zakončená na **-l**: *cordial* „srdečný“, *infel* „nevěrný“, *amável* „příjemný, laskavý“, *pueril* „dětský“, *ágil* „hbitý, mrštný“, *reinol* „královský“, *azul* „modrý“, *fácil* „snadný“, *difícil* „obtížný“;
- adjektiva zakončená na **-ar, -or**: zde patří zejména komparativní adjektiva: *maior* „větší“, *menor* „menší“, *melhor* „lepší“, *pior* „horší“, *superior* „vyšší“, *inferior* „nižší“, *posterior* „následný“, *ulterior* „poslední“, *exemplar* „příkladný“, *par* „sudý“, *ímpar* „lichý“, *multicor* „mnohobarevný“, *incolor* „bezbarvý“, *sansabor* „bez chuti“, *gerador* „produkující co“, *motor* „pohánějící“;

255 Tamtéž.

256 B. Zavadil, P. Čermák (2010:174)

- adjektiva paroxytonní, která končí na **-m**: *virgem* „panenský, neporušený, původní“, *ruim* „mizerný“, *comum* „obecný, společný“, *jovem* „mladý“;
- některá adjektiva zakončená na **-u**: *hindu*, *zulu* (*Zululândia*) – jedno z dominantních etnik žijících v JAR (křesťané, zemědělci);
- některá adjektiva zakončená na **-ês**: *cortês* „zdvořilý“, *descortês* „nezdvořilý“, *montês* „horský“, *pedrês* „mourovatý“;
- některá adjektiva zakončená na **-z** *feliz* „šťastný“, *atroz* „strašný“.

Amorfní jsou pak některá adjektiva **paroxytonní**²⁵⁷, která končí na **-s**: *reles* „mizerný, špatný, bezcenný“, *simples* „jednoduchý“. Amorfní strukturu mají také základní číslovky adjektivní povahy (s výjimkou čísel 1-3 a stovek od 200-900): *cinco* *livros*, *sete* *páginas*, *trinta* *euros*, *mil* *habitantes*, tázací zájmena *que*, vymezovací zájmeno *cada*, *apod*²⁵⁸.

6.3. Množné číslo adjektiv

Adjektiva přijímají stejné exponenty množného čísla jako substantiva, a ty se odvíjí od hláskové struktury nominální koncovky:

Adjektiva zakončená na **samohlásku** přijímají exponent **-s**: *bonito* „hezký“ → *bonitos* „hezcí“, *forte* „silný“ → *fortes* „silní“, *hebreu* „hebrejský“ → *hebreus* „hebrejští“.

Adjektiva zakončená na **-em, -im, -om, -um**, přijímají exponent plurálu: **-ens, -ins, -ons, -uns**: *virgem* „panenský“ → *virgens* „panenští“, *ruim* „špatný“ → *ruins* „špatní“, *bom* „dobrý“ → *bons* „dobří“, *comum* „společný“ → *comuns* „společní“.

Adjektiva zakončená na **-ão** přijímají exponent **-ãos** nebo **-ães**. *cristão* „křesťanský“ → *cristãos* „křesťanští“, *alemão* „německý“ → *alemães* „němečtí“.

Adjektiva zakončená na **-al, -el, -ol, -ul** přijímají koncovku **-ais, -éis, -óis, -uis**: *sexual* „sexuální, pohlavní“ → *sexuais* „sexuální, pohlavní“, *cruel* „krutý“ → *cruéis* „krutí“, *azul* „modrý“ → *azuis* „modří“.

Adjektiva zakončená na **přízvučné -il** přijímají exponent plurálu **-is**: *civil* „občanský“ → *civis* „občanští“, *senil* „senilní“ → *senis* „senilní pl.“

Adjektiva zakončená na **nepřízvučné -il** přijímají exponent plurálu **-eis**: *dócil* „učenlivý“ → *dóceis*, *fútil* „zbytečný“ → *fúteis*.

Adjektiva zakončená na jinou **souhlásku** přijímají exponent plurálu **-es**: *particular* „zvláštní“ → *particulares* „zvláštní“, *feliz* „šťastný“ → *felizes* „šťastní“, *português* „portugalský“ → *portugueses* „portugalští“.

257 Paroxytona jsou slova s přízvukem na předposlední slabice.

258 B. Zavadil, P. Čermák (2010:176).

Paroxytonní adjektiva zakončená na -s jsou amorfní.

„Přídavná jména, která mění přízvučné [o] v mužském rodě na [ɔ] v ženském rodě, činí tak v obou rodech množného čísla. Přídavná jména s [o] v mužském i ženském rodě jednotného čísla mají toto [o] i v množném čísle.“²⁵⁹

6.4. Přídavná jména složená

Přídavná jména složená ze dvou přídavných jmen se píší spojovací čárkou a to i podle nového pravopisu: *um dicionário português-checo*, *um dicionário checo-português*, *um cardigan castanho-escuro*.

Exponent ženského rodu a množného čísla přijímá většinou pouze druhá část složených přídavných jmen, zatímco první zůstává beze změny: *consultórios médico-cirúrgicos*, *institutos afro-asiáticos*, *letras anglo-germânicas*.

Výjimkou je tetramorfní kompozitum *surdo-mudo* „hluchoněmý“ a adjektiva vyjadřující druhy barev. Přídavné jméno *surdo-mudo* má v ženském rodě tvar *surda-muda* a v množném čísle *surdos-mudos/surdas-mudas*.

Kompozita označující barvu zůstávají neměnná v případě, že jsou složena ze substantivního komponentu: *uniformes verde-oliva* „olivově zelené uniformy“, *saias azul-ferrete* „tyrkysově modré sukně“, *blusas vermelho-sanque* „sytě červené halenky“, *canários amarelo-ouro* „křiklavě žlutí kanárci“. Beze změny zůstávají také přídavná jména *cor-de-rosa*, *furta-cor* „měnivá/proměnlivá barva“. Barvy *cor de laranja* „oranžová“ a *cor de vinho* „vínově červená“²⁶⁰, které se podle starého pravopisu spojovaly spojovací čarou, jsou podle nového pravopisu psány odděleně.

6.5. Adjektiva označující národnost a zeměpisný původ

V portugalštině se tato adjektiva odvozují od toponym a nazývají se „*adjetivos pátrios*“. Z výrazových prostředků, které jsou v portugalštině k dispozici, se nejčastěji používá při derivaci koncovek -ês, -ense, -ão, -ano.²⁶¹ Deriváty stejné výrazové struktury

259 J. Tláškal (2006:66).

260 Podle starého pravopisu se používalo *cor-de-laranja*, *cor-de-vinho*.

261 C. Cunha, L. Cintra (1999:250).

mohou být shodné s podstatnými jmény. Tak například *português* může znamenat nejen portugalský, ale také Portugalec. To platí pro všechny deriváty, které jsou zmíněny v následujících tabulkách.

A. Přídavná jména odvozená od krajů Portugalska:

toponymum	m.	f.
<i>Portugal</i>	<i>português</i>	<i>portuguesa</i>
<i>o Alentejo</i>	<i>alentejano</i>	<i>alentejana</i>
<i>o Algarve</i>	<i>algarvio</i>	<i>algarvia</i>
<i>a Beira</i>	<i>beirão</i>	<i>beiroa</i>
<i>o Douro</i>	<i>duriense</i>	<i>duriense</i>
<i>a Extremadura</i>	<i>estremenho</i>	<i>estremenha</i>
<i>o Minho</i>	<i>minhoto</i>	<i>minhota</i>
<i>o Ribatejo</i>	<i>ribatejano</i>	<i>ribatejana</i>
<i>os Trás-os-Montes</i>	<i>transmontano</i>	<i>transmontana</i>
<i>Os Açores</i>	<i>açoreano</i>	<i>açoreana</i>
<i>A Madeira</i>	<i>madeirense</i>	<i>madeirense</i>

B. Přídavná jména odvozená od názvů států, které jsou součástí Brazílie²⁶²

toponymum	m.	f.
<i>O Brasil</i>	<i>brasileiro</i>	<i>brasileira</i>
<i>Acre</i>	<i>acreano</i>	<i>acreana</i>
<i>Alagoas</i>	<i>alagoano</i>	<i>alagoano</i>
<i>Amazonas</i>	<i>amazonense</i>	<i>amazonense</i>
<i>Bahia</i>	<i>baiano</i>	<i>baiana</i>
<i>Ceará</i>	<i>cearense</i>	<i>cearense</i>
<i>Espírito Santo</i>	<i>espírito-santense</i>	<i>espírito-santense</i>
<i>Goiás</i>	<i>goiano</i>	<i>goiano</i>
<i>Maranhão</i>	<i>maranhense</i>	<i>maranhense</i>

²⁶² U států Brazílie neuvádíme člen, protože je jeho používání často velmi fakultativní a individuální a navíc je diatopicky ovlivněno.

<i>Mato Grosso</i>	<i>matogrossense</i>	<i>matogrossense</i>
<i>Mato Grosso do Sul</i>	<i>matogrossense do sul</i>	<i>matogrossense do sul</i>
<i>Minas Gerais</i>	<i>mineiro</i>	<i>mineira</i>
<i>Pará</i>	<i>paraense</i>	<i>paraense</i>
<i>Paraíba</i>	<i>paraibano</i>	<i>paraibana</i>
<i>Paraná</i>	<i>paranense</i>	<i>paranense</i>
<i>Pernambuco</i>	<i>pernambucano</i>	<i>pernambucana</i>
<i>Piauí</i>	<i>piauiense</i>	<i>piauiense</i>
<i>Rio Grande do Norte</i>	<i>norte-riograndense (hovor. potiguar)</i>	<i>norte-riograndense</i>
<i>Rio Grande do Sul</i>	<i>sul-riograndense (hovor. gaúcho)</i>	<i>sul-riograndense</i>
<i>Rio de Janeiro</i>	<i>fluminense (hovor. carioca)</i>	<i>fluminense</i>
<i>Rondônia</i>	<i>rondoniano</i>	<i>rondoniana</i>
<i>Santa Catarina</i>	<i>catarinense</i>	<i>catarinense</i>
<i>São Paulo</i>	<i>paulista</i>	<i>paulista</i>
<i>Sergipe</i>	<i>sergipano</i>	<i>sergipana</i>

C. Přídavná jména odvozená od názvů afrických a asijských zemí

toponymum	m.	f.
<i>Angola</i>	<i>angolano</i>	<i>angolana</i>
<i>o Cabo-Verde</i>	<i>cabo-verdiano</i>	<i>cabo-verdiana</i>
<i>Goa</i>	<i>goês, goano, goense</i>	<i>goesa, goana, goense</i>
<i>a Guiné-Bissau</i>	<i>guineense</i>	<i>guineense</i>
<i>Macau</i>	<i>macaense</i>	<i>macaense</i>
<i>Moçambique</i>	<i>moçambicano</i>	<i>moçambicana</i>
<i>São Tomé</i>	<i>são-tomeense/são tomense</i>	<i>são-tomeense/são tomense</i>

D. Přídavná jména odvozená od dalších důležitých zemí a krajů

toponymum	m.	f.
země		
<i>a Alemanha</i>	<i>alemão</i>	<i>alemã</i>
<i>a Áustria</i>	<i>austriaco</i>	<i>austriaca</i>
<i>os Balcãs</i>	<i>balcânico</i>	<i>balcânica</i>
<i>a Bélgica</i>	<i>belga</i>	<i>belga</i>
<i>o Canadá</i>	<i>canadense</i>	<i>canadense</i>
<i>o Ceilão</i>	<i>cingalês</i>	<i>cingalesa</i>
<i>(o) Chipre</i>	<i>cipriota/cíprio</i>	<i>cipriota/cípria</i>
<i>a China</i>	<i>chinês/chino</i>	<i>chinesa/china</i>
<i>Cuba</i>	<i>cubano</i>	<i>cubana</i>
<i>a Dinamarca</i>	<i>dinamarquês</i>	<i>dinamarquesa</i>
<i>o Egito ¹</i>	<i>egício</i>	<i>egícia</i>
<i>(a) Espanha</i>	<i>espanhol</i>	<i>espanhola</i>
<i>a Finlândia</i>	<i>finlandês</i>	<i>finlandesa</i>
<i>(a) França</i>	<i>francês</i>	<i>francesa</i>
<i>(a) Grã Bretanha</i>	<i>britânico</i>	<i>britânica</i>
<i>a Grécia</i>	<i>grego/helénico</i>	<i>grega/helénica</i>
<i>a Groenlândia</i>	<i>groenlandês</i>	<i>groenlandesa</i>
<i>(a) Inglaterra</i>	<i>inglês</i>	<i>inglesa</i>
<i>(o) Japão</i>	<i>japonês</i>	<i>japonesa</i>
<i>Israel</i>	<i>israelense, israelino, israelita</i>	<i>israelense, israelina, israelita</i>
<i>(a) Noruega</i>	<i>norueguês</i>	<i>norueguesa</i>
<i>(a) Nova Zelândia</i>	<i>neozelandês</i>	<i>neozelandesa</i>
<i>a Polónia</i>	<i>polaco, polonês</i>	<i>polaca/polonesa</i>
<i>a Suécia</i>	<i>sueco</i>	<i>sueca</i>
<i>a Suíça</i>	<i>suíço</i>	<i>suíça</i>
<i>a República Checa</i> <i>braz. Tcheca</i>	<i>checo</i> <i>tcheco</i>	<i>checa</i> <i>tcheca</i>
<i>a República Eslovaca</i>	<i>eslovaco</i>	<i>eslovaca</i>

1) Podle starého pravopisu: *Egipto, egípcio, egípcia*.

<i>a Tunísia</i>	<i>tunesino/tunisino/ tunisiano</i>	<i>tunesina/tunisina/ tunisiana</i>
<i>O Vietname, o Viet-name. O Vite-nam, o Vitnã</i>	<i>vientamita/vietnamês, vietnamiano</i>	<i>vientamita/vietnameses, vietnamiana</i>
continente		
<i>A América</i>	<i>americano</i>	<i>americana</i>
<i>A Ásia</i>	<i>asiático</i>	<i>asiática</i>
<i>A Austrália</i>	<i>australiano</i>	<i>australiana</i>
<i>A Europa</i>	<i>européu</i>	<i>européia</i>
<i>A Antártica</i>	<i>antártico</i>	<i>antártica</i>
<i>África</i>	<i>africano</i>	<i>africana</i>

Kompozita, která jsou složena ze dvou zeměpisných komponentů, mají na místě prvního komponentu původně latinský kořen. Mezi nejčastější pak patří tyto kořeny: *anglo=inglês*, *austro=austríaco*, *euro=europeu*, *franco=francês*, *greco=grego*, *hispano=hispanico*, *espanhol*, *indo=indiano*, *italo=italiano*, *galaico=galego*, *luso=lusitano*, *português*, *nipo=nipónico*, *japonês*, *sino=chinês*, *teuto=tetónico*, *alemão*. Výsledná kompozita mají tvary: *amizades anglo-americanas*, *império austro-húngaro*, *relações euro-africanas*, *falares franco-provençais*, *literatura luso-asiática*, *atlas italo-suíço*, *trovadores galaico-portugueses*, *glossário hispano-americano*, *guerra sino-japonesa*, *ginásio teuto-brasileiro*.

E. Přídavná jména odvozená od názvů měst

město	adjektivum
<i>Belo-Horizonte</i>	<i>belo-horizontino,-a</i>
<i>Berlim</i>	<i>berlinense</i>
<i>Braga</i>	<i>bracaraense</i>
<i>Brasília</i>	<i>brasiliense</i>
<i>o Cairo (Káhira)</i>	<i>cairola</i>
<i>Coimbra</i>	<i>coimbrão, conimbricense, conimbrigense</i>
<i>Évora</i>	<i>eborense</i>
<i>Curitiba</i>	<i>curitibano,-a</i>
<i>Genebra</i>	<i>genebrino.-a</i>

<i>Havana</i>	<i>havanês, -a</i>
<i>Jerusalém</i>	<i>hierosolimita</i>
<i>Lisboa</i>	<i>lisboeta, lisbonense (hovor.alfacinha)</i>
<i>Londres</i>	<i>londrino, -a</i>
<i>Nova Iorque, Nova York</i>	<i>nova-iorquino, -a</i>
<i>Oxford</i>	<i>oxoniano, -a, oxfordiano, -a</i>
<i>Paris</i>	<i>parisiense</i>
<i>o Porto</i>	<i>portuense (hovor. tripeiro)</i>
<i>Praga</i>	<i>praguense</i>
<i>o Rio de Janeiro</i>	<i>carioca</i>
<i>São Paulo</i>	<i>paulistano, -a</i>

6.6. Zkracování přídavných jmen

Adjektivum *santo* „svatý“ se před jménem světce začínajícím na souhlásku zkracuje na tvar *são*: *São Miguel* (Svatý Michal), *São Roque* (Svatý Roch), *São Tomé* (Svatý Princ). Výjimkou je toponymum *Santo Tomás*. Před jmény světic je tvar tohoto přídavného jména *Santa Clara* (sc.Klára).²⁶³

Také adjektivum *grande* „veliký“ ztrácí okazionálně poslední slabiku v případech jako: *grão-duque* „velkovévoda“, *o grão-senhor* „velmož“, *grão-lama-Dalajlama*, *grão-mestre-velmistr*, *grão-vizir* „velkovezír“, *a Grã-Bretanha* „Velká Británie“ a *grã-cruz* „Velký kříž“.

6.7. Kategorie stupně

V případě tzv. kvalitativních adjektiv (viz níže) dochází k pojmenovávání měřitelné vlastnosti. To znamená, že jejich míra se dá srovnávat. „To je ontologickým základem kategorie stupně, jehož princip spočívá ve srovnání míry dané vlastnosti s mírou vlastnosti jiné anebo s mírou téže vlastnosti i jiné substance“²⁶⁴. V portugalštině existují tři stupně intenzity označované vlastnosti: **pozitiv**, **komparativ** a **superlativ**. „Pozitiv neudává žádnou relativní míru vlastnosti, pouze vlastnost pojmenovává (*um livro interessante*).

²⁶³ Z. Hampl (1972:105).

²⁶⁴ B. Zavadil, P. Čermák (2010:180).

Komparativ udává vyšší nebo nižší míru vlastnosti (*um livro mais interessante*). Superlativ udává nejvyšší nebo nejnižší míru vlastnosti (*o livro mais interessante*).²⁶⁵

Superlativ v portugalštině může být relativní a absolutní. Adjektivum v **relativním superlativu** popisuje kvalitu či vlastnost substance, přičemž „vychází ze srovnání s jinými substancemi kontextově zapojenými do výpovědi (nejpilnější ze třídy)“²⁶⁶. Adjektivum v **absolutním superlativu**, neboli **elativu**, udává „vysokou míru vlastnosti a neimplikuje srovnání“.²⁶⁷

Pro vyjádření jednotlivých stupňů portugalština používá členy a adverbia: *mais/menos*, „tedy kvantifikátory, které se za jiných okolností chovají jako autosémantické lexémy fungující jako okolnostní určení míry.“

Konstrukce označující jednotlivé stupně se skládá z **konstituentů** a **auxiliantů**. Konstituent je nositelem základního věcného významu (například *aluno estudioso*) a auxiliant je satelitní morfém vytvářející významové opozice: (*člen, mais, menos*)²⁶⁸. „Člen v těchto konstrukcích plní dvojí funkci: determinační a rozlišovací.“

Komparativ i superlativ u pravidelných adjektiv se tvoří analyticky.

pozitiv	komparativ	superlativ relativní
<i>estudioso</i>	<i>mais/menos estudioso do que</i>	<i>o mais/o menos estudioso de</i>

Některé komparativní konstrukce jsou dochovány v syntetické podobě a lze je fakultativně použít s „*do que*“ i s „*que*“²⁶⁹. Výsledky korpusového výzkumu ukazují, že je použití obou dvou velmi hojné.

265 Tamtéž.

266 Tamtéž.

267 Tamtéž.

268 Tamtéž.

269 „do que“ se používá vždy, kde se srovnává hlavní věta s vedlejší větou.

pozitiv	komparativ	Superlativ relativní	Superlativ absolutní
<i>bom</i>	<i>melhor (que/do que)</i>	<i>o melhor</i>	<i>ótimo</i> ¹⁰
<i>mau</i>	<i>pior (que/do que)</i>	<i>o pior</i>	<i>péssimo</i>
<i>grande</i>	<i>maior (que/do que)</i>	<i>o maior</i>	<i>máximo</i>
<i>pequeno</i>	<i>menor (que/do que)</i>	<i>o menor</i>	<i>mínimo</i>

Komparativa *melhor/pior/maior/menor* se běžně užívají v analytických tvarech: *mais bom*, *mais mau*, *mais grande*, *mais pequeno* a v lidovém mluveném jazyce mají význam *hodný*, *zlobivý* – *hodnější*, *zlobivější*. Tvarů *maior* e *menor* se používá i v přeneseném významu: *zletilý a nezletilý*, „*maior de idade*“ x „*menor de idade*“ a také ve významu *starší*, *mladší* (syn, dcera, sourozenec): a *minha filha menor* „*má mladší dcera*“, o *meu filho maior* „*můj starší syn*“. Svým původem jsou syntaktickými komparativy také adjektiva *anterior* „*dřívější*“, *posterior* „*pozdější*“, *ulterior* „*další*“, *interior* „*vnitřní*“, *exterior* „*vnější*“. Tyto tvary měly také svůj superlativ: *supremo/sumo*, *ínfimo*, *póstumo*, *último*.

Komparativ se v portugalštině dělí do tří kategorií: **nadřazenosti** „de superioridade“, **podřazenosti** „de inferioridade“ a **rovnosti** „de igualdade“.

	KOMPARATIV		
nadřazenost	<i>mais</i>	<i>estudioso</i>	<i>do que</i>
podřazenost	<i>menos</i>	<i>estudioso</i>	<i>que</i>
rovnost	<i>tão</i>	<i>estudioso</i>	<i>como (quanto)</i>

Superlativ absolutní, nebo také **elativ**, udává vysokou míru vlastnosti neimplikující srovnání. Základním výrazovým prostředkem superlativu absolutního syntetického je derivační alomorf **-íssim-** (*lindíssimo*). V omezenějším počtu případů se uplatňuje latinismus **-érrim** – *paupérrimo* „*velmi chudý*“. Superlativ absolutní se však může vyjádřit také kvantifikačně vlastnostními syntagmaty, tedy analyticky, neboli opisně: *muito*, *extremamente*, *imensamente*, *grandemente*, *excessivamente*, *extraordinariamente*, *interessante*.²⁷⁰

Tvary superlativu absolutního jsou podmíněny hláskovou strukturou příslušných adjektivních lexémů a nelze je utvořit od všech kvalifikačních adjektiv, například od relačních ani klasifikačních adjektiv, k nimž patří například vědecká terminologie.

Adjektiva končící na souhlásku přijímají superlativní exponent **-íssimo** aglutinačně hned za pozitivem v mužském rodě: *ágil* – *agilíssimo* „*hbitý- velmi hbitý*“.

²⁷⁰ Podle starého pravopisu: *óptimo*.

Adjektiva končící na samohlásku přijímají superlativní exponent **-íssimo** ke slovnímu základu a exponent rodu se odsouvá na konec slova a je vždy rodově jednoznačný. Adjektivní tvar se stává vždy dvojvýhodným: *belo* „krásný“ – *belíssimo* „překrásný“, *triste* „smutný“ – *tristíssimo* „velice smutný“, *competente* „kompetentní“ – *competentíssimo* „velmi kompetentní“.

Adjektiva ukončená na **-vel** přijímají superlativní alomorf **-bilíssimo**, který nahrazuje adjektivní sufix **-vel**: *agradável-agradabilíssimo*, *amável-amabilíssimo*, *terrível-terribilíssimo*, *notável-notabilíssimo*.

Adjektiva ukončená na **-z** přijímají superlativní alomorf **-císsimo**, přičemž **-z-** se mění na **-c-**: *capaz* „schopný“ – *capacíssimo* „velmi schopný“, *feliz* „šťastný“ – *felicíssimo* „velmi šťastný“.

Adjektiva ukončená na nazální samohlásku graficky zastoupenou **-m** přijímají alomorf **-níssimo**: *comum* „běžný“ – *comuníssimo* „naprosto běžný“.

Adjektiva ukončená na **-ão** přijímají superlativní alomorf **-aníssimo**: *pagão* „pohanský“ – *paganíssimo* „příliš pohanský“, *vão* „marný“ – *vaníssimo* „velmi marný“.

Adjektiva v superlativu absolutním mohou občas zachovávat latinský původní tvar.²⁷¹

pozitiv		superlativ absolutní	
amargo	hořký	amaríssimo	velmi hořký
amigo	přátelský	amicíssimo	velmi přátelský
antigo	starobylý	antiquíssimo	velmi starobylý
cruel	krutý	crudelíssimo	velmi krutý
doce	sladký	dulcíssimo	velmi sladký
fiel	věrný	fidelíssimo	velmi věrný
frio	studený, chladný	frigidíssimo	velmi studený
geral	obecný	generalíssimo	velmi obecný
magnífico	úžasný, skvělý	magnificentíssimo	velmi okázalý
nobre	šlechtový	nobilíssimo	velmi šlechtový
pessoal	osobní	personalíssimo	velmi osobní
sábio	moudrý	sapientíssimo	velmi moudrý
simples	jednoduchý, prostý	simplicíssimo/simplíssimo	Velmi prostý

271 C.Cunha, L.Cintra (1999:259).

Také superlativní exponenty *-imo* a *-rimo* jsou původně latinské. Kromě tvarů „*facílimo*“, „*difícílimo*“ a „*paupérrimo*“, které se používají ve formálním jazyce, však existují také tvary lidové. *Humilde* „skromný, pokorný“ má dva tvary: formální *humílimo* nebo lidový *humildíssimo*. *Magro* „hubený“ má také tvar formální *macérrimo* a lidový *magríssimo*. *Negro* má spisovný tvar *nigérrimo* a lidový tvar *negríssimo*, *pobre* má tvar *paupérrimo* a *pobríssimo* (lidově).

U adjektiv *necessário* a *sério* či jiných podobných se dnes používá tvar s jedním *-i-*, přičemž *seriíssimo* a *necessariíssimo* nahradily tvary: *seríssimo* a *necessaríssimo*.

Význam absolutního superlativu je možné vyjádřit také slovtvorně některými předponami, neboli pseudoprefixy: *arqui*, *extra*, *super*, *ultra*: *hipersensível*, *extrafino*, *ultrarrápido*, etc²⁷².

6.8. Významová klasifikace adjektiv

Podle významu můžeme portugalská adjektiva rozdělit na **kvalitativní** a **relační**. Zatímco adjektiva kvalitativní (v portugalské „*modificadores*“ nebo „*qualificativos*“)²⁷³ pojmenovávají vlastnost vyplývající z bezprostředního poznání samého jevu, z usuzování o něm, z jeho hodnocení, ze subjektivního postoje k němu, adjektiva relační (v portugalské „*relacionais*“) pojmenovávají vlastnost vyplývající ze vztahu k mimojazykové realitě. „Na rozdíl od kvalitativních adjektiv, ta relační nemají různou intenzitu, nedají se stupňovat a ani se nespojují s měrovými adverbií, nedají se tedy kvantifikovat. Jejich slovtvorná operabilita je daleko omezenější a nelze je zapojit například do emfatických konstrukcí.“²⁷⁴ *Que música tão harmónica! *Que música tão sinfónica!* Mimo kvalitativní a relační adjektiva se v portugalské lingvistice počítá dále s adjektivy **časově-vidovými** (adjetivos modais ou temporais-aspetuais) a **kvantitativními** (adjetivos quantitativos)²⁷⁵.

Podle celkové charakteristiky B. Zavadila lze „**kvalitativní adjektiva**“ stupňovat (*fácil*, *mais fácil*, *o mais fácil*), lze od nich tvořit tvary superlativu absolutního (*riquíssimo*), mohou vytvářet antonymické páry (*bonito* - *feio*, *fácil* - *difícil*), lze od nich odvozovat jiná adjektiva s modifikovaným významem (afektivním, intenzivním i záporným): *prudente-imprudente*, *grande-grandote*, lze od nich odvozovat deadjektivní substantiva

272 P. Stehlík (2011:51).

273 M. H. M. Mateus et al. (2003:377-378) apud J. Hricsina (2013:204).

274 B. Zavadil, P. Čermák (2010:177-178).

275 J. Hricsina (2013:205). apud B. Zavadil, P. Čermák (2010:177-178).

abstraktního významu (*rápido- rapidez*) a deadjektivní adverbia: (*fácil – facilmente*). Mohou se také pojít s měrovými adverbii (*muito cruel, bastante raro, um bocado caro, demasiado caro*).²⁷⁶ „To u relačních adjektiv možné není.“²⁷⁷

Podle pojetí B. Zavadila se kvalitativní adjektiva dělí dále na **kvalifikační** a **relačně kvalifikační**.²⁷⁸

„**Kvalifikační adjektiva** pojmenovávají příznak substance bezprostředně, nevztahově“²⁷⁹ (*puro, pequeno, grande, vermelho, verde, atd*).

Relačně kvalitativní jsou zejména adjektiva odvozená, jejich slovotvorná forma odkazuje k fundujícímu slovu: to znamená, že jejich význam obsahuje vztah k jevu pojmenovanému fundujícím slovem. Míra intenzity vlastnosti může být různá a ne vždy se mohou stupňovat.²⁸⁰ Sem patří denominální adjektiva jako *engraçado* „veselý, půvabný“, *valioso* „hodnotný“, *atrevido* „odvážný“, *interessante* „zajímavý“, *gigantesco* „obrovitý“, *monumental* „monumentální“.²⁸¹

Dále se kvalitativní adjektiva mohou dělit podle kritéria objektivnosti na **kvalitativní adjektiva deskriptivní** (popisující objektivně a absolutně: *preto, branco*) nebo **hodnotící** (hodnotí: *bom, mau, atd*).²⁸²

Adjektiva relační jsou charakterizována jako adjektiva „odvozená od pojmenování jevů, které uvádějí do vztahu s příslušnou substancí.“ Podle způsobu vyjádření se pak dělí na **klasifikačně relační** a **obecně relační**.

Adjektiva klasifikačně relační „se vždy odvozují od pojmenování jevů, které uvádějí do vztahu s příslušnou substancí a mohou být desubstantivní (*marino, semanal, escolar, europeu, espanhola, beiroa, mediterrâneo, lisboeta*), deverbativní (*portátil, itnerrogativo, corador, correspondente*) a deadverbiální (*anterior, próximo, longínquo, dianteiro*).“²⁸³ Portugalština nemá vždy k dispozici relační adjektiva a pokud existují, pak jsou často převzata z latiny: (*cavalo – equestre, cidade – urbano, coração – cardíaco, irmão – fraternal, rio – fluvial*). Stejně jako ve španělštině, „mluvený jazyk dává přednost předložkové vazbě se substantivem“²⁸⁴: *produtos de leite, chave de ferro, anel de ouro, doenças do coração*.

276 Tamtéž.

277 Tamtéž.

278 Tamtéž.

279 Tamtéž.

280 Tamtéž.

281 Tamtéž.

282 Tamtéž.

283 Tamtéž.

284 Tamtéž.

Adjektiva obecně relační vyjadřují „vysoký stupeň vztahové obecnosti. Nepojmenovávají jen vlastnosti vztahující se k substanti, nýbrž i vztah sám v zobecněné podobě, a to jako vlastnost substance. Pro svůj relační charakter se nemohou stupňovat a ani jinak intenzifikovat, stejně jako u některých klasifikačních relačních adjektiv. Oproti nim však nebývají odvozená. Jejich obecně relační význam spoluurčuje kontext“²⁸⁵: *certo, determinado, distinto, diverso, junto, mero, novo, próprio, semelhante, simples, só, único, vario, último, puro, outro, parecido*. V portugalštině by tato obecně relační adjektiva mohla být dále rozdělena podle kritéria modifikace významu či intenzity, negace či presupozice a kritéria modálního či časově-vidového na modifikačně-intenzivní (kvantitativní) adjektiva *mero* „pouhý“, *pleno* „plný“, *único* „jediný“ *principal* „hlavní“, negativní a presupoziční adjektiva *falso* „falešný, nepravdivý“, *suposto* „předpokládaný“ a adjektiva modální a časově vidová: *possível* „možný“, *provável* „pravděpodobný“, *frequente* „častý“.²⁸⁶

6.9. Problematika postavení přídavného jména

Přídavné jméno může stát v portugalštině před podstatným jménem nebo za ním. Postavení přídavných jmen záleží na třech faktorech: fonologickém, syntaktickém a významovém.

Některá přídavná jména mění význam podle toho, stojí-li před ním nebo za podstatným jménem:²⁸⁷

adjektivum	význam v antepozici	význam v postpozici
antigo	bývalý (<i>antigo presidente</i>)	starožitný (<i>uma cadeira antiga</i>)
caro	milý, drahý (<i>Caro João</i>)	drahý (cenově) (<i>calças caras</i>)
franco	upřímný (<i>francas palavras</i>)	volný (<i>zona franca</i>)
grande	velký, slavný (<i>grande homem</i>)	velký (<i>casa grande</i>)
leve	bezvýznamný, malý (<i>leve pressentimento</i>)	lehký (<i>comida leve</i>)
maior	největší (<i>o maior problema</i>)	(nej)starší (<i>o meu irmão maior</i>)
menor	(nej)menší (<i>a menor causa</i>)	(nej)mladší (<i>a minha irmã menor</i>)

285 Tamtéž.

286 Tamtéž.

287 Z. Hampel (1972:122-123)

novo	nový-další v pořadí (<i>um novo carro</i>)	nový-nepoužitý (<i>um carro novo</i>)
próprio	vlastní (<i>em próprias palavras</i>)	vhodný (<i>palavras próprias</i>)
puro	pouhý, čirý, ryzí (<i>puro ouro</i>)	čistý (<i>ar puro</i>)
simples	pouhý (<i>uma simples observação</i>)	prostý, prostoduchý (<i>um homem simples</i>)
verdadeiro	pravý (<i>verdadeiro cará(c)ter</i>)	opravdový (<i>um amigo verdadeiro</i>)

Mimo významový posun adjektiva, který je možný u kvalitativních přídavných jmen, zde hraje také důležitou roli faktor fonetický. Z posledního výzkumu²⁸⁸ vyplývá, že postavení přídavných jmen se odvíjí od počtu slabik adjektiva. Mnohdy se kladou jednoslabičná adjektiva před substantiva: *bom dia*, *má hora*, apod. J.Buďa zjistil, že se některá dvouslabičná adjektiva (například „grande“ a „fácil“) mají tendenci klást před podstatné jméno z toho důvodu, aby se v postpozici nesetkaly dvě přízvučné slabiky: *fácil execução*/nikoli *execução fácil*; *trémulo pé/pé trémulo*; *íntima comoção/comoção íntima*; *sã razão*/nikoli *razão sã*; *almas vãs*/nikoli *vãs almas*, apod.

Kromě toho hraje důležitou roli počet použitých adjektiv v syntagmatu. Je-li podstatné jméno doprovázeno jedním relačním a jedním kvalitativním přídavným jménem, pak je relační adjektivum vždy v postpozici a kvalifikační adjektivum v antepozici či v postpozici:

deselegante carro **amarelo**
carro **amarelo** *deselegante*.

vulnerável povo **indígena**
povo **indígena** *vulnerável*

Jsou-li v okolí substantiva dvě kvalitativní přídavná jména v souřadném vztahu, pak mohou být spojena tzv. symetricky (asyndeticky, bez použití spojky) (*jovem mulher magra*), anebo asymetricky (syndeticky, pomoci souřadné spojky):

288 Jan Buďa (2013).

Symetrické spojení:

jovem mulher magra
magra mulher jovem

Asymetrické spojení:

mulher magra e jovem
magra e jovem mulher

Dalším faktorem, který je důležitý při kolokaci adjektiva, je subjektivita. Pokud mluvčí má potřebu vyzdvihnout kvalitu substance, pak volí antepozici. Mluvčí tak expresivně může vyjádřit intenzitu svého vnímání, a to především hodnotícími adjektivy, jako je: *enorme, eminente, expressivo, longo, atd.: uma longa viagem, um excelente dicionário, numerosos casos, apod.*

Přídavná jména vyjadřující charakteristickou (inherentní) vlastnost se kladou také před substantivum: v této antepozici však adjektivum ztrácí svou restriktivní hodnotu a získává hodnotu apoziční, doplňkovou: *a branca neve* „bílý sníh“, *o doce mel* „sladký med“, *o frio inverno* „studená zima“.

Mimo již zmíněné konstrukce je třeba zmínit také ustálená spojení typu: *dia útil* „všední den“, *estado civil* „občanský stav“, *idade média* „středověk“, *má lingua* „zlý jazyk“, *má fé* „nevíra, špatná víra“, *maus tratos* „špatné jednání“, *coisa ruim* „příšerná věc“, *gente ruim* „příšerní lidé“, *ruim fama* „příšerná pověst“, *ruim sorte*.

Podle korpusového výzkumu²⁸⁹ patří k nejčastěji anteponovaným kvalitativním obecným a relačním adjektivům následující: *velho* (*velhos tempos, velhos amigos*), *grande* (*grandes olhos, grande silêncio*), *novo* (*nova vida, novo mundo, novo dia*), *alto* (*alta noite, altas horas, alta sociedade*), *pequeno* (*pequenas coisas, pequena mesa*), *pobre* (*pobre diabo, pobre alma, pobre coitado*), *forte* (*forte cheiro, forte impressão, forte dor*), *longo* (*longo tempo, longa viagem, longa conversa*), *baixo* (*baixo preço, baixo ventre*), *mau* (*maus humor, má vontade, mau gosto*), *antigo* (*antigo companheiro, antigo colega, antiga namorada*), *estranho* (*estranha sensação, estranha morte*), *triste* (*triste fim, triste figura, triste notícia*), *vivo* (*viva força*), *verde* (*verdes anos*), *belo* (*belo dia, belos olhos*), *simples* (*simples facto, simples palavra, simples razão*), *feliz* (*feliz aniversário, feliz marido*), *enorme* (*enorme esforço*), *fino* (*finha força, fino trato, fino sabor*), *verdadeiro* (*verdadeiro amor, verdadeira paixão*), *livre* (*livre vontade, livre arbítrio*), *leve* (*leve sorriso, leve rubor*), *sério* (*sérios problemas*), *natural* (*natural confusão*), *rápido* (*rápidos olhares, rápida visão*), *raro* (*raras*

289 Tamtéž.

vezes, raras pessoas), duro (duras penas, dura existência), profundo (profundo suspiro), puro (pura perda, puro engano), louco (louca vontade), curto (curto silêncio, curto prazo, curta distância), fresco (frescas datas), pálido (pálidos raios), lindo (lindos olhos, lindo dia, lindo cabelo), doce (doce paz, doce nome, doce ilusão), firme (firme resolução), justo justo direito), terrível (terrível ameaça), nobre (nobre senhor), suave (suave melancolia).

K relačním adjektivům, která jsou nejčastěji postponována v portugalské a brazilské próze, patří: *descalço, morto, elétrico, material, semanal, verde, azul, vermelho, cinzento, amarelo*. K těm nejčastějším, která vyjadřují intenzitu a jsou fakultativně anteponována či postponována, patří: *principal, diverso, enorme, diferente, inteiro*. Anteponována jsou nejčastěji: *mero, pleno, único, próprio*. Co se týče ostatních adjektiv (jak negativních-konjunkturálních tak modálních) pak jsou nejčastěji anteponována adjektiva: *verdadeiro, provável, raro, frequente, súbito*, méně pak *presumível* nebo *suposto*. V postpozici se nejčastěji nachází *presente, falso, fulminante, permanente*.

Jiný korpusový výzkum²⁹⁰ ukázal, že jednoslabičná adjektiva *bom* a *mau* se většinou kladou před podstatné jméno s výjimkou těch situací, kdy se kombinují s některými dvouslabičnými substantivy, a to z důvodu fonologických a lexikálních.²⁹¹ Co se týče dvouslabičných adjektiv *longo* a *velho*, pak byla prokázána jasná antepozice. Korpusové výsledky některých kvalitativních adjektiv, které modifikují svůj význam podle pozice vzhledem k substantivu, však přinesly překvapivé závěry. *Maior* a *menor* se často používají v obou pozicích, přičemž nemění svůj význam. Adjektivum *rico* je často používáno v obou pozicích bez změny významu. Adjektivum *grande* naopak je používáno fixně v ustálených vazbách a to jak v antepozici, která převažuje, tak v postpozici.²⁹²

6.10 Příslopečná funkce adjektiva

Adjektiva občas syntakticky splývají v predikátu s adverbii. Mohou být použita ve významu podstatných jmen i příslovčí. Jsou pak ve tvaru mužského *rodu* jednotného čísla: *falar baixo/alto* „mluvit potichu/hlasitě“, *resultar positivo* „skončit pozitivně“, apod.

290 J. Hricsina (2013:203-218).

291 J. Hricsina (2013:218).

292 Více J. Hricsina (2013:203-218).